

# ÇİN MÜSLÜMANLARI

Mervenur Lüleci Karadere



**İNSAMER**  
İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ  
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER  
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Araştırma 28

## Giriş

1,36 milyar nüfusu ile dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin'de Müslümanların sayısının 28 milyon olduğu ifade edilse de uzmanlar bu rakamın manipülasyona açık olduğunu belirtmektedir. Zira 1936 yılında 47.437.000 ile ülke nüfusunun %10'unu teşkil eden Müslümanların sayısının 1953'te 10 milyon olarak açıklanması, 2000 yılında ise 20 milyona yükselmesi soru işaretlerine yol açmaktadır. Bu, genel olarak Çin'de sadece çoğunluk olarak Müslüman olan etnik grupların bu sayıya dâhil edildiğini, bunun dışında kalan ve genel çoğunluğu gayrimüslim olan etnik gruplara mensup Müslümanların sayısına bakılmadığı gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Ülkedeki nüfus artış hızı ve tarihsel gelişmeler göz önüne alındığında 2010 yılı ülke nüfusu 1936 yılı ülke nüfusunun üç-dört katına ulaşan Çin'de Müslüman nüfusunun da aynı artış hızı ile yaklaşık 100-150 milyon olması beklenir.

Afganistan'dan başlayarak Butan, Myanmar, Hindistan, Kazakistan, Kuzey Kore, Kırgızistan, Laos, Moğolistan, Nepal, Pakistan, Rusya, Tacikistan ve Vietnam'a kadar pek çok ülke ile sınır komşusu olan Çin'de toplam 56 farklı etnik grup bulunmaktadır. Ülke nüfusunun %91,6'sını Han Çinliler, %1,3'ünü Zuanglar ve %7,1'ini de diğer azınlık (Huiler, Uygurlar, Tibetliler, Moğollar, Koreliler, Kazaklar, Kırgızlar, Tacikler, Özbekler, Tatarlar vd.) grupları oluşturmaktadır. Budizm'in en yaygın din olduğu ülkede Hristiyanlıktan sonra İslam üçüncü sırada gelmektedir. Çin'de yaşayan Müslüman toplulukların çoğunluğu ülkenin kuzeybatı bölgesinde (Sincan, Gansu, Çinghay) bulunmaktadır. Etnik olarak Çinli olan Hui Müslümanları, Yunan ve Hennan bölgelerinde nispeten yoğunlukta olsalar da tüm ülke içinde dağınık olarak yaşamaktadırlar. Ülke genelinde



**İNSAMER**  
İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ  
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER  
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

de 39.000 cami, 42.000 imam bulunmaktadır. Camilerin 25.000'i Sincan bölgesindedir. İslami eğitim ilk dönemden bu yana camilerde verilmektedir. Zaman içerisinde İslami eğitim kurumları kurulmuş olsa da temel dinî eğitim sistemi olarak cami eğitimleri bugün dahi devam etmektedir.

Çinli Müslümanlar dinî düşünce ve uygulamalarında hem kendi yerel inanışlarından hem de ulus ötesi eğilimlerden etkilenmişlerdir. Ülke Müslümanlarının profili Kadimciler, Menhuanlar (Sufiler), İhvan ve Selefiler olarak çıkarılabilir. Sünni İslam geleneğine adapte olan Çinli Müslümanlar Hanefi mezhebine bağlıdır. Çinli Müslümanlar içinde İran kökenli kesimler olsa da ülkede Şiilik çok karşılaşılan bir akım değildir. Sadece Çin-Afganistan sınırında yaşayan küçük Tacik topluluğu Şiiliğin İsmaili koluna mensuptur. Ayrıca 16. yüzyılda Ming Hanedanlığı'nın sonlarına doğru Orta Asya'dan Çin'in kuzeydoğu bölgesine göç eden sufiler yani Menhuanlar da bölge de Nakşibendi, Kadiriyye, Kubriyye ve İşhakiyye tarikatlarını yaymışlardır.

## İslam'ın Çin'e Ulaşması

Çin tarihi kayıtlarına göre, İslamiyet bu bölgeye 7. yüzyılda Tang ve Song hanedanlıkları döneminde (618-1279) ulaşmıştır. Yüzyıllar içerisinde diplomatların ve tüccarların gidiş gelişleriyle Çin'i ve Arabistan'ı birbirine bağlayan ekonomik ve kültürel bir köprü kurulmuştur. Bu köprü ile antik Çin medeniyeti tüm dünyaya ulaşma fırsatı bulurken, İslam dini de Çin'de yayılmaya başlamıştır. Tarihî kayıtlarda, 651-798 arası süreçte 39 Arap elçinin siyasi ziyaretler için, Arap ve Fars birçok tüccarın da ticaret için Çin'e geldiği belirtilmektedir. Bu süreçte geliştirilen iyi diplomatik ve ticari ilişkiler İslam'ın Çin topraklarında yayılmasının yolunu açmıştır. Arap Yarımadası'ndan Asya'ya ticaret için giden birçok Arap tüccar gibi buraya gelen tüccarlardan bazıları da Çin topraklarına yerleşmiş ve buralarda camiler, medreseler yaptırmış, yerli insanlarla evlenip çocuklarını burada yetiştirmiştir. Kendi toplumlarının dışına İslam'ı tebliğ etmemiş olsalar da Çin ekonomisine ve kültürüne adapte olmaya

çalışmışlardır. İslamiyet bugün Çin kontrolü altında olan Doğu Türkistan bölgesine ise 10. ve 11. yüzyıllarda yayılmaya başlamıştır.

Günümüzde Çin yönetimi tarafından *yeni sınır* anlamında *Sincan* olarak ifade edilen bölgede yaşayan Uygur halkının Müslüman olması, Çin'in diğer bölgelerindeki halktan daha farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. Tarihsel koşulları farklı olan bu bölgede önce toplumun önde gelenleri İslamiyet'i kabul etmiş, sonrasında da İslamiyet devlet dini olarak ilan edilmiştir. İslam dini yöneticiler eliyle halka yapılan tebliğ faaliyetleri yoluyla tüm bölgede yayılmıştır.

1258'de Moğolların Abbasi Devleti'ni yıkmasından sonra Kubilay Han tarafından kurulan Yuan Hanedanlığı (1280-1368) bütün Çin topraklarını kendi yönetimi altına almış ve Çinlilere karşı Türklere ve İranlı Müslümanlara stratejik görevler vermiştir. Yuan Hanedanlığı döneminde Moğollar sanat, kültür ve birçok alanda Müslümanlardan istifade ederken Müslümanların da dinlerini rahatça yaşamalarına müsaade edilmiştir. Yuan Hanedanlığı'nın Müslüman Türklerle olan ilişkisi kendisinden sonra kurulan Ming Hanedanlığı (1368-1644) tarafından da hanedanlığın ilk dönemlerinde tatbik edilmiş ve Türklere sarayda önemli görevler verilmesi ile Müslümanların bu topraklarda serbest hareket edebilmeleri sağlanmıştır. Bu dönemde İslam Çin'de hızla yayılıp gelişmiştir. Ming Hanedanlığı'nı anlatan tarihî kayıtlarda Müslümanların o dönemde Çin'in her yerine dağılmış oldukları ifade edilmektedir. Bugün Pekin, Şian ve güneydoğu sahil şeridindeki büyük şehirler, Büyük Kanal'daki bazı eski camiler ve Müslümanlara ait antik mezarlar hâlâ korunmaktadır. Yuan Hanedanlığı döneminde dinî hayata büyük ehemmiyet verilmiştir. Camiler, medreseler, okullar inşa edilmiş ve Müslüman tacirlerin konaklamaları için hanlar kurulmuştur. İşte bu yıllarda ekonomik ve siyasi olarak Müslümanlardan etkilenen Moğollar, Han Çinliler ve Uygur halkları İslamiyet'e geçmiştir. 14. yüzyılda Moğol hâkimiyetinin son bulmasıyla Çin'deki Müslüman sayısı ülkedeki diğer azınlıklardan çok daha yüksek bir rakama; yaklaşık dört milyona ulaşmıştır.

Ancak Yuan ve Ming hanedanlıkları döneminde parlayan Müslümanların durumu Ming Hanedanlığı'nın sonlarına doğru ciddi bir gerileme sürecine girmiştir. Başlangıçta Müslümanların siyasi, ekonomik, toplumsal ve dinî özgürlükleri güvence altına alınsa da sonrasında tam tersi bir politika izlenmiştir. Yönetim Çinli göçmenleri özellikle Müslümanların yoğun olarak yaşadığı kuzeybatı ve güneybatı bölgelerine yerleştirmeye başlamış ve buraları Çinlileştirmiştir. Artık Müslümanların kendi beslenme, evlilik, giyim ve konuşma kültürlerini yaşamaları yasaklanmıştır. Böyle bir baskı ortamında Çinli isimler almak, Çin kültürüne ait kıyafetler giymek ve Çinlilerle evlenmek durumunda bırakılmışlardır. Bu asimilasyon süreci Müslüman halkın Çinlileşmesini sağladıysa da bazı örf ve âdetleri tatbik etme konusunda Müslümanlar gayriihtiyari olarak direnç göstermişler, Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun olduğu kendi dillerini kullanmaya devam etmişlerdir. Bu iki kültürün sentezlenmesiyle bugün Huiler veya Dunganlar olarak bilinen Çinli Müslümanlar ortaya çıkmıştır. Kültürel olarak Hui Müslümanları Çin'deki diğer Müslüman kimliğe sahip gruplardan daha çok Han Çinlilere benzedikleri için devlet tarafından diğerlerine nazaran daha ayrıcalıklı muamele görmektedirler. Huiler İslami uygulamaların çoğunu Han yaşam tarzına göre gerçekleştirmektedirler. Bu kültürel asimilasyon bazı Müslüman reformcular tarafından ciddi şekilde eleştirilse de bu başarılı "entegrasyon" sayesinde Çin yönetimi açısından 56 etnik grup arasında oldukça farklı bir yerde konumlandırılmaktadırlar.

16. yüzyılın sonlarıyla birlikte İslam tarihiyle ilgili Arapça ve Farsça kitaplar Çinceye tercüme edilmeye başlanmış ve bu sayede "Çin İslam'ı" gelişmiştir. Hui milliyetinin yanı sıra, farklı azınlık grupları da İslam'ı kabul etmeye başlamıştır. Bu dönemden itibaren Çin toplumunun bir üyesi olarak Müslümanlar artık Hui kimliği ile temsil edilmiş ve sosyal hayatın pek çok alanında önemli roller oynamışlardır.

Ming Hanedanlığı'nın sonuna gelindiğinde, 1644'te Çinli Müslüman sayısında ciddi bir artış olmuştur. Ancak Çin'de yaklaşık 1000 yıldır

var olan İslam, Qing Hanedanlığı'nı (1644-1911) kuran yeni Mançu yönetimi tarafından, Hui azınlığının endişeleneceği kadar kötü bir muamele görecektir. Bu dönemde Müslümanların hac ibadetlerini yerine getirmek için Mekke'ye gitmeleri, kurban kesmeleri, ibadethane inşa etmeleri gibi pek çok dinî pratik yasaklanmıştır. 19. yüzyılda Mançu devletinde hâkim olan şiddet, kültürler ve dinler arası çatışmaları arttırırken Müslüman azınlığı da isyana zorlamıştır. Tarihî kayıtlara Dungan İsyanı olarak geçen ayaklanma, Müslüman toplumlara karşı dinsel ve ırksal ayrımcılık politikaları uygulanmasına bir tepki olarak başlamıştır. Ülkenin kuzeybatısında başlatılan ve yayılan bu isyan hareketi neticesinde Müslümanların önemli bölümü Mançu yönetimi tarafından infaz edilmiştir. Bu süreçte 10 milyon Müslüman'ın katledildiği kaydedilmektedir.

1911'de Sun-Yat-Sen liderliğinde yapılan Xinhai Devrimi ile 2000 yıllık Çin İmparatorluk dönemi çökmüş ve Çin Cumhuriyeti kurulmuştur. Sun-Yat-Sen, Çin coğrafyasında yaşayan Han, Moğol, Man, Tibetli ve Müslüman Hui ırklarının eşitliği prensibini devletin temel ilkeleri olarak ilan etmiştir. Hui halkı da diğer topluluklar gibi eşit vatandaşlık haklarına, istediği dine inanma özgürlüğüne sahip olmuştur. Huiler bu yeni dönemde Mançu Hanedanlığı'nın kendilerine verdiği zararları telafi etmeye başlamışlardır. Dünya savaşlarının yaşandığı ve yeni teknolojilerin ortaya çıktığı, dolayısıyla ülkelerini daha ileri taşımak isteyenler tarafından devrimsel düşüncelerin havarlarda uçtuğu 19. yüzyılın ilk yarısındaki süreçte, Müslümanlar da Mançu yönetimi döneminde maruz kaldıkları geri kalmışlıktan kurtulma çabasına girişmiştir.

Özellikle eğitim olmak üzere hemen her alanda toplu çalışmaların yürütüldüğü bu döneme "Müslüman Yeni Kültür Hareketi" denmiştir. Bu süreçte eğitim cemiyetleri, akademik çalışma cemiyetleri ve ülkeyi kurtarma cemiyetleri ihdas edilmiştir. Yine Çinli Müslümanlar modern döneme kadar ki tüm süreçte İslam'ı yaymak ve güçlendirmek için İslami eğitimin önemine dikkat çekerek çeşitli eğitim merkezleri kurmuştur. Özellikle modern dönemlerde

Sincanlı Müslümanların “eğitim hayat kurtarıcı” sloganı, Hui Müslümanların ve diğer Müslüman halkların teşvik edilen yeni İslami okul eğitimi, Çin’in geleneksel İslam kültürüne çok büyük katkılarda bulunmuştur.

Cumhuriyet döneminde (1911-49) ve 1949’da Mao Zedong tarafından kurulan Komünist Çin Halk Cumhuriyeti yönetimi süresince Müslümanlar “ulusal” azınlık olarak kabul edilmiş olsalar da etnik gruplarına göre Huiler, Uygurlar, Kazaklar, Özbekler, Kırgızlar, Tacikler, Tatarlar, Dongxianglar, Salalar ve Baoanlar olmak üzere daha da küçük gruplara ayrıştırılmışlardır. Bu dönemde ülkedeki azınlık politikası onların inanç grubu olmalarına göre değil, büyük Çin ulusuna ait ayrılmaz bir siyasi birlik oldukları ve büyük Çin ulusunun parçası oldukları görüşü üzerine şekillenmiştir. Diğer taraftan Çin’in dinî işlere yönelik politikası da şu prensiplere göre belirlenmiştir:

- Çin Komünist Partisi (ÇKP) üyelerinin ve Çin yönetiminin Marksizm ve Leninizm ipine sarılmaları ve ateizme bağlı olmaları gerekmektedir.
- Tüm Çin Halk Cumhuriyeti vatandaşları bir dine inanma veya inanmama özgürlüğüne sahiptir. Ayrıca tüm resmî dinler eşit statüye sahiptir ve hepsinin yegâne amacı ulusal birliği desteklemek olmalıdır.
- Bütün dinî örgütlerin ve faaliyetlerin ulusal düzeyde devlet düzenlemesi altında yapılması gerekmektedir ve dinî faaliyetlere yönelik dışarıdan gelecek hiçbir müdahale kabul edilemez.
- Dinin eğitim ve siyasetten ayrı tutulması gerekmektedir.
- Hiçbir durumda, kimse tarafından dinin eğitim ve siyaseti etkilemek amacıyla kullanılmasına izin verilemez.

İslami eğitim veren okullar Çin’de toplumsal hayatta ve eğitim sisteminde ciddi değişimlerin yaşandığı 1920’ler ve 1930’lar arasında ortaya çıkmıştır. Geleneksel özel ev eğitimleri bitmiş,

yerine modern Batı tarzı okullar kurulmuştur. Bazı Müslüman entelektüeller Pekin, Şangay, Sichuan, Jinan, Yunnan, Ningxia ve Çin’in diğer bölgelerinde ardı ardına İslami okullar kurmuşlardır. Bu modern okullarda Kur’an, Arapça ve Farsça dil eğitiminin yanı sıra, bilim ve sanat dersleri de verilmeye başlanmıştır. Bu okullardan mezun olan bazı Müslüman öğrenciler -1930’larda- Arap dili ve İslami ilimler alanlarında eğitim almaları için Ortadoğu’ya gönderilmiştir.

1955 yılında devlet desteği ile Çin’in ilk ulusal İslami eğitim kurumu, Çin İslam Enstitüsü Pekin’de kurulmuştur. Enstitünün dersleri İslami eğitim ve temel üniversite eğitimi olarak iki alanda düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra 1980’den bu yana Çin’de Pekin İslam Enstitüsü, Urumçi’de Sincan İslam Üniversitesi, Shenyang İslam Enstitüsü, Xining İslam Enstitüsü, Lanzhou İslam Enstitüsü, Zhengzhou İslam Enstitüsü, Kunming İslam Enstitüsü, Hebei İslam Enstitüsü ve Çinghay İslam Enstitüsü olmak üzere dokuz İslam enstitüsü daha kurulmuştur.

## Modern Çin Yönetimi Ve İslam

Müslüman ülkelerle ilişkiler kurma ve geliştirme ihtiyacından dolayı Çin, çoğu zaman Müslüman vatandaşları üzerinde aleni ve şiddet içerikli baskı kurmaktan kaçınmıştır. Ancak 1950’lerdeki “Büyük Sıçrama” ve 1960’lardaki “Kültür Devrimi” gibi sert ideolojik baskı dönemleri boyunca Müslümanlar ciddi boyutlarda kötü muameleyle maruz kalmıştır. Bu dönemde vakıf arazilerine el konulmuş, başkent Pekin’deki bir cami hariç tüm camiler yıkılmış ve Müslümanlar Marksist eğitimden geçmeye zorlanmış, Müslüman köylelerine saldırılarda bulunulmuştur.

Bu süreçte ülkedeki İslami uygulamaları düzenlemek, ama özellikle de kontrol altında tutmak için Çin İslam İşleri Kurumu oluşturulmuştur. 1956 yılında kurulan bu yapı, ülkede inşa edilecek yeni camilere, İslami okulların kurulmasına ve devlet okullarında yasak olan başörtüsü gibi belirli İslami uygulamaların yasallığına yönelik genel politikalara dair yönetime son tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu yeni kuruluş, Huiler arasında İslami okulları desteklemenin yanı sıra

Çin'in Ortadoğu ile ilişkilerinde de önemli bir rol oynamaktadır.

Mao'nun 1979'da ölümünün ardından, Çin'in dış dünyaya açılmasıyla birlikte, dine yönelik politikalarda da yumuşamalar başlamıştır. Daha fazla sayıda Müslüman'ın hac ibadeti için Mekke'ye gidişine izin verilirken başkentte Hui Müslümanlara hizmet veren birkaç yeni cami açılmıştır. Çin hükümeti, kendi kontrolünde tutabildiği ve asimile edebildiği Hui Müslümanları hayatın her alanında diğer Müslüman gruplara tercih etmiştir. Bu durum üzerinde Huilerin mandarin Çincesi konuşmaları ve kendi halinde, siyaset veya yönetime karışmayan bir yaşam sürmeleri de etkili olmuştur.

Ülkedeki 56 azınlık grup içinde en katı uygulamalara maruz kalanlar ise Uygurlar ve Tibetliler olmuştur. Devletin özellikle bu iki grubun yaşadığı bölgelerdeki tutumu günlük hayatı etkileyecek boyutta rahatsız edicidir. Devletin Müslüman Uygurlar ile Budist Tibetlilere karşı sergilediği bu tavır, dinî inanışlarından ziyade bu grupların bağımsızlık isteyen siyasi duruşlarından kaynaklanmaktadır. Ancak Çin yönetimi dinî özgürlükleri de bir yaptırım aracı olarak kullanmaktadır. Bugün Uygurların yaşadığı Doğu Türkistan toprakları doğal kaynak bakımından Çin devleti topraklarının en verimli alanını oluşturmaktadır. Bu toprakları kaybetmek istemeyen yönetim, bu bölgedeki halkın özgürlük taleplerini şiddete başvurarak bastırmaya çalışmaktadır. Bölgede giderek artan Han nüfusuna entegre olmayan ve büyük Çin ulusu amacının dışında yaşayan Uygurlar, bir asimilasyon şekli olarak dinî engellemelere maruz bırakılmaktadır.

1990'larda Orta Asya'daki Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan gibi Sovyet Türkistanı olarak bilinen ülkelerin bağımsızlıklarını alması, Çin Türkistanı'nda yaşayan Müslüman Uygur Türklerini de bir bağımsızlık arayışına itmiştir. Bu durum Çin'in kuzeybatı ve uzak batı alanlarını oluşturan Doğu Türkistan bölgesinde geniş çaplı bir şiddet dönemine kapı açmıştır. Çin yönetimi özellikle Uygurların yaşadığı Doğu Türkistan bölgesine -tıpkı Huilere uyguladığı gibi- Han

Çinli göçmenler yerleştirerek asimile politikası uygulamaya başlamıştır. Ancak Nisan 1990'da bu politikayı protesto etmek üzere Doğu Türkistan İslam Partisi üyeleri 200 kişilik bir grupla yerel yönetim ofisine yürümüş ve Han Çinlilerinin Sincan bölgesine toplu göçlerinin durdurulmasını talep etmiştir. Buna karşılık Çin hükümeti gösterilere son verilmesi için bölgeye 500 asker göndermiştir. 107'si Uygur, 1.600 kişinin hayatını kaybettiği ve kayıtlara Baren Ayaklanması olarak geçen bu olay, Müslüman Uygur halkı için bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim Çin yönetimi düzeni, istikrarı ve güvenlik ortamını bozdukları gerekçesiyle bu olaydan sonra Uygurlara yönelik daha sıkı yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Bölgede ramazan ayında oruç yasağından kamusal alanda başörtüsü yasağına ve 18 yaşın altındaki kişilerin camilere girişlerinin yasaklanmasına kadar birçok dinî pratiğe yönelik engelleyici politikalar yürütülmektedir. Uygurlara uygulanan tüm bu yaptırımların en önemli sebebi, merkezî yönetimin siyasi güven ve itimat eksikliğidir. Nitekim Çin, Müslüman azınlıkların yaşadığı diğer bölgelerde, Sincan bölgesinde uyguladığı kısıtlayıcı politikaları uygulamamaktadır.

1990'lar boyunca Sincan bölgesinde çıkan pek çok olay sırasında bir yandan ÇKP ordusu Müslüman kasabalarında katliamlara sebep olurken, bir yandan da Çinli yazarlar Uygur Müslümanlara yönelik inançlarını aşağılayan yazılar kaleme almıştır. Bu tarihten itibaren Çin, Sincan üzerinde kontrolü sağlamak adına bağımsızlık taraftarlarının küresel terörist gruplarla bağlantı içinde olduklarını iddia etmeye başlamıştır. 2000'lerin başından bu yana gerçekleştirilen şiddet eylemleri her ne kadar kimlerin yaptığına dair somut deliller olmasa da Doğu Türkistan İslami Hareketi (DTIH) ile ilişkilendirilmektedir. Çin yönetimi bu şekilde suçlamalarda bulunarak Doğu Türkistan'da Uygur Müslümanlara yönelik gerçekleştirdiği baskı ve yaptırımları uluslararası zeminde meşrulaştırmaya ve ulusal güvenliği adına başka bir seçeneğinin olmadığı konusunda dünyayı ikna etmeye çalışmaktadır. Bazı şiddet gruplarının eylemleri ile Uygur halkının genel demokratik talepleri arasında ilişki kurma çabası zihinleri bulandırır da bölgedeki sorunun iyi anlaşılması

için şiddet grupları ile halkın talepleri arasında ayrıma dikkat etmek gerekmektedir.

Öte yandan Uygurların dinî inanışları ve yaşayış şekillerinin daha ziyade Hanlaşmış Hui Müslümanların dinî yaşayış şeklinden farklı olması, bu iki azınlık halk arasında da gerilime sebep olmaktadır. Çin yönetiminin Uygurların yaşadığı Sincan bölgesinin haricinde, ülke çapında dağınık halde yaşayan Müslüman Huilerin dinî yaşamlarına yönelik yaptırım uygulamaması dikkat çekici bir unsurdur. Eğitim, sağlık ve çalışma gibi hayatın pek çok alanında Han Çinlilerle eşit haklara sahip olan Huiler, genellikle evliliklerini de Han Çinlilerle yapmaktadır. Bu evlilikler aracılığıyla İslam'ın Çin'de yayılması da sağlanmaktadır. Çin hükümetinin sonradan İslam'ı tercih eden Han Çinlilere yönelik herhangi bir yaptırımı yoktur.

Eğitim, sağlık ve sosyoekonomik anlamda ülkede sadece Müslüman azınlık olarak Sincan bölgesinde sıkıntılar yaşandığı söylenebilir. Sincan bölgesinde Han Çinli nüfusun artmasıyla birlikte devlet memurlukları da daha çok Hanlar tarafından doldurulmaya başlanmıştır. Öte yandan Uygurların Çince öğrenmemeleri de bu durum üzerinde etkilidir. Uygurlar bugün sadece tarım ve küçük çaplı ticaretle geçimlerini sağlamaktadır. Yaşadıkları bölgenin doğal zenginlikleri Çin'in diğer bölgelerinin gelişmişliğinin asıl kaynağını oluştururken, Sincan toprakları bu zenginlikten ve gelişmişlikten mahrum bırakılmaktadır.

Tek partili bir yönetim biçimine sahip olan Çin'de, 1921 yılında kurulmuş olan ÇKP ülkenin yegâne

siyasi hâkimidir. Ülkede yaşayan her vatandaş için siyasi partiye katılmak demek ÇKP'ye üye olmaktan geçmektedir. Bugün yaklaşık 90 milyon üyesi olan ÇKP'de Hui veya Uygur olsun Müslümanlar da bulunmaktadır. Ancak bir Müslüman'ın ÇKP üyesi olabilmesi için ibadet ve inançlarını alenen yaşamaması ve Çin kültürüne asimile olması beklenmektedir. Bu şekilde ÇKP'ye üye olmak mümkün olmakla birlikte, bu kişilerin özellikle Uygur halkı arasında dışlandığı da ifade edilebilir.

Pekin yönetimi, Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Sincan Uygur Otonom Bölgesi'ni, dinî ve dil eğitimi açısından sistematik bir şekilde kontrol altında tutmaktadır. 1980'lerde tüm ülkede yaygın hale gelen dinî eğitim, 1996'da Sincan bölgesinde çıkan olaylardan dolayı bu bölgede yeniden yasaklanmıştır. Artık Çin'in diğer bölgelerinin aksine, İslami okul açmak bölge özelinde resmî olarak yasaklanmıştır. Sadece yönetimin kontrolü altında tutulan Urumçi'deki tek bir Kur'an eğitim enstitüsünün eğitim vermesine izin verilmiştir. Özel okul sınıfına giren bu okula ise yoksulluk içinde yaşayan Uygur ailelerin çocuklarını göndermeleri nerdeyse mümkün olmadığından, aileler ücretsiz eğitim veren devlet okullarını tercih etmektedir. Öte yandan Urumçi Üniversitesi'nden mezun olan bir Uygur'un yetersiz Çince bilgisinden dolayı iş bulma ihtimali de Han Çinlilere kıyasla oldukça düşüktür. Doğu Türkistan bölgesinde devlete bağlı kuruluşlarda çalışan bir Uygur'a rastlamak bu sebeplerden ötürü çok nadir bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum gençleri başka ülkelere göç etmeye veya bazı yasa dışı gruplara katılmaya zorlamaktadır.

## Kaynakça

- Allès, É., “Muslim Religious Education in China”, *China Perspectives*, online 45, Jan.-Feb. 2003, <http://chinaperspectives.revues.org/230>
- Cole, J., “Rising China’s Muslim Problem: What is the Future of the Uygurs?” (Alimglu), March 16, 2013, Musa Alimglu ile söyleşi, <http://www.juan-cole.com/2013/03/chinas-problem-alimglu.html>
- Crane, B., “A Tale of Two Chinese Muslim Minorities”, August 22, 2014, <http://thediplomat.com/2014/08/a-tale-of-two-chinese-muslim-minorities/>
- Gladney, Dru C., *Dislocating China, Reflections on Muslims, Minorities and Other Subaltern Subjects*, 2004, London.
- Hayoun, M., “China’s anti-ISIL rhetoric aims to globalize Uighur crackdown, say experts”, Dec. 2014, <http://america.aljazeera.com/articles/2014/12/15/china-isil-uighur.html>
- Israeli, R., *Islam in China: Religion, Ethnicity, Culture, Politics*, Lexington Books, 2002, ABD.
- Kettani, H., “Muslim Population in Asia: 1950-2020”, *International Journal of Environmental Science and Development*, Vol. 1, No. 2, July 2010, <http://www.ijesd.org/papers/28-D437.pdf>
- Lee, R., “Muslims in China and their Relations with the State” *AlJazeera Center For Studies*, August 26, 2015, <http://studies.aljazeera.net/en/reports/2015/08/2015826102831723836.htm>
- “Brief Introduction to Islam in China”, (ed.), <http://www.islam.org.hk/eng/eislaminchina05.asp>
- “China, historical demographical data of the whole country”, <http://www.populstat.info/Asia/chinac.htm>
- “Dungan İsyani”, (ed.), <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/dungan-isyani-152?tmfihojjsiqqhvo>
- “Hui Nationality”, (ed.), <http://www.travelchinaguide.com/intro/nationality/hui/>
- “Sects and Legal Schools Represented by Muslims in China”, Nov. 22, 2012, <http://islamichina.com/sects-a-legal-schools.html>
- <http://www.academiachina.org/?p=889>
- <http://www.igmg.org/tr/haberler/yazi/2009/04/07/cinde-mueslueman-olmak.html>